

Младен В. Станић*
Универзитет у Београду, Филолошки факултет

ИНТЕРНЕТ И НАСТАВА КЊИЖЕВНОСТИ: ДИГИТАЛНИ МОДЕРНИЗАМ

Апстракт: Узимајући у обзир различите могућности и потребе наставе књижевности данас, предочићемо аспекте које у саживоту интернета и књижевности, у наставном процесу, видимо као кључне а који се везују за условности које интернет, као нови медиј културе, уноси у образовну праксу. Проблеми на које ћемо покушати да укажемо везују се за сложеност питања адекватне употребе интернета у наставном процесу, те ћемо овим радом истаћи сложеност и реципроцитет који се јавља када се у обзир узме појава нових књижевних жанрова и измена начина читања, што су појединости особито важне за наставу књижевности, али и указати на значај компетентности наставника да одговори захтевима савременог доба, што разумевамо као један од кључних предуслова за подстицајан рад. У раду је успостављен шири теоријски оквир заснован на методичким и новијим књижевнотеоријским закључцима уз осврт на савремену ситуацију у интернет алате који данас у учионици могу бити од користи.

Кључне речи: *интернет, књижевност, књижевни жанр, читање, ученик, наставник.*

УВОД

Свеprisутност „на мрежи” није више ексклузивитет већ начин на који савремене генерације стасавају, па се поставља питање на који начин настава мора да прати нове друштвене појаве, прихвати промене и прилагоди им се. Развој интернета допринео је, са различитих аспеката, промени гледишта на књижевност, али и књижевно стварање, односно, омасовљавање употребе отворило је простор за трансформацију у друштву, ком се, поред увида у садржај, нуди могућност пласирања новог садржаја (Bell, 2009: 4–5).

Нови медиј који у себи мири карактеристике топлих и хладних медија, према подели коју даје Маклухан, а предочава је Левинсон у делу *Дигитални Маклухан*, формиран је на целовитом, заокруженом садржају који је, с једне

* mladens1994@yahoo.com

стране, затворен, док истовремено тражи ангажовање корисника током праћења садржаја (Levinson, 2001). Кретање кроз интернет садржаје, „клик” на линкове, постаје, заправо, виртуелна замена за интеракцију, при којој не мора долазити до дубљег промишљања, већ се може поћи путем интересовања, пуне знатижеље.

УСЛОВНОСТИ ПРОМЕНЕ

Постмодернистичке тенденције с краја двадесетог века, како у уметности уопште тако и у књижевности нису остале само футуристичка проматрања и изрази имагинативног напора аутора већ су поткрепљење за своје замисли нашле у напретку технологије, савременим видовима комуникације, развоју медија и медијума културе. Нови простор комуникације креирао је нове просторе за стварање. Сајбер-простор или сајберспејс јесте замишљен простор у ком се одвија комуникација путем рачунара, односно преко интернета (Клајн и Шипка, 2008: 1096), но кључно је да тако конструисан амбијент „омогућава потпуну суприсутност и међудејство више корисника, уношење и прикупљање података у оба смера и односу на сва људска чула, симулација реалне и виртуелне стварности, прикупљање података на даљину и контрола путем телеприсутности, као и свеукупна интеграција и међусобно општење са свим смисленим производима и окружењима стварног простора”, како то примећује Маркус Новак, а у свом раду из 2008. године, *Виртуелна уметност*, приказује Оливер Грау. Дела попут *Хазарског речника* Милорада Павића *Фаме о бициклстима* Светислава Басаре, поезије Немање Митровића, српску књижевност не стављају само у токове савремених европских књижевних дешавања већ и својом структурираношћу позивају на нова преиспитивања познатих поредака у историји, филозофији, култури. Форма књижевног дела прилагођава се новој перспективи коју реципијент може да заузме, а између овог и семантичког аспекта дела аутори готово да стављају знак једнакости уз позив на нова проматрања и сагледавање међусобних утицаја различитих планова текста. Интернет, као нови и доминантан медиј који не служи само преношењу порука и информисању, што му првобитно јесте била сврха, већ мења парадигме у различитим сферама друштвеног деловања, па, неминовно, улази и у сферу хуманистичких наука уносећи новине не само у рецепцији и анализи нових књижевних остварења већ и оних која припадају времену пре настанка интернета и његове масовне употребе.

НОВИ ЖАНРОВИ

Прелазак на нови и другачији вид комуникације условио је појаву нових жанрова¹, који, несумњиво, утичу и на начине праћења садржаја, односно читања, али и на поимања створеног. СМС роман, роман у мејловима, сајбер роман, сајбер драма, твитер проза, интерактивна проза, фановска проза, роминг роман и други жанрови који својом формом одговарају на захтев новог времена, нудећи савременом човеку блиска искуства комуникације, како би рецепција уметничког текста била (наизглед) једноставнија, отварају нова питања и подстичу на преиспитивање система приступа реципијента делу. Нова форма дела је позната и „лако комуницира” са већим бројем (потенцијалних) читалаца, а аутори у њој виде изазов и простор за експеримент. Простори СМС порука и мејлова, доминантних поља и канала комуникације савременог човека, постају стецишта за прозне, лирске и драмске врсте измењене структуре. У оваквом поретку видимо да нови начини комуникације утичу чак и на само стварање: нису више средство већ су извор инспирације. Текст међу текстовима (интертекст) није више само тачка у дијахронијском низу већ секвенца читаочевог корпуса која је линк међу линковима, ставка хипертекста или означено поље до ког се лако стиже и зато се пред књижевност постављају нови изазови: бити довољно актуелан савременом читаоцу, имати форму и издање за 21. век, а пред реципијента нови напори: схватити постојеће оквире књижевног стварања, уважити тековине књижевности и проматрати их на особен начин.

Нови жанрови, уколико задовољавају критеријуме да би се назвали књижевним, ученицима могу бити посебно интересантни за проучавање, али и стимулативни у сфери њиховог креативног деловања. Тако познати текст у новој форми или потпуно непознат текст пласиран у сајбер простору ученике могу позвати на будније праћење и веће ангажовање при раду. Свест о важности нове, савремене форме показале су и издавачке куће које праве дигиталне уџбенике како би ученицима омогућили другачији доживљај како само материје тако и утицали на процес учења. Ипак, уз проблеме одређења и приступа интерпретацији нових жанрова, те њиховог читања у виртуелном простору, лако се може превидети наставни исход, као и исход читања уопште. Ученичка пажња, али и усредсређеност наставника могу прећи са анализе садржаја на проматрање форме, жанра или дигиталне поставке, што би значило да дело остаје не целовито интерпретирано. Ако смо схватили да друге књижевне врсте, попут романа, ком је „taj trajni proces (re)definiranja omogućio neku vrstu otvorenoga i nikada do kraja odredivoga identiteta što ga je učinilo uvijek aktualnim pitanjem književno-teoretske misli i istovremeno njezinom najslabijom točkom“

¹ Користимо термин *жанр* а не *књижевна врста* како бисмо указали на низ специфичности и посебности нових појава које у домаћој, али и светској, књижевнотеоријској литератури, нису довољно истражене.

(Latković, 2008: 130), онда бисмо требали разумети и да проблеми жанровске одређености у наставној интерпретацији не би смели бити тачка о коју ћемо се спотичати, већ изазов за истраживање. Ма како једно дело било представљено, ма у којој форми приказано, уколико преноси уметничку информацију и подстиче естетске доживљаје, осећање пријатности и лепог; може да се доживи осећањима али и разумевањем; обухвата посебна језичка средства која показују умешност аутора; вишезначно је; поседује универзалне вредности у садржају и порукама (Мркаљ, 2016: 205–206) – то јесте књижевноуметничко дело и треба му се посветити при читању, које мора бити адекватно, и проматрању, заснованом на сагледавању свих релевантних чинилаца тога дела. Сабирајући тако методичка и књижевнотеоријска знања у прихватање новине морамо ући свесни да садржај и смисао морају имати превагу над формом која уме да нас удаљи од суштине, односно да већ познати, традиционални обрасци сада морају и могу бити уклопљени у један другачији контекст усклађен са савременим тенденцијама како у школи тако и у целокупном друштву.

Савремена књижевна продукција у већој или мањој мери узима у обзир тековине постмодернистичког стварања друге половине двадесетог века, но осим аутора као што су Милорад Павић и Данило Киш ученици не упознају детаљније поезику и остварења постмодерне. На трагу овакве праксе не чуди ни што нови књижевни жанрови још увек нису заступљени у школском програму, те је нужно, за почетак, учинити напор како бисмо новину боље упознали, а потом је и могли тумачити.

Нови жанрови могу се диференцирати према могућностима које медијум комуникације на релацији аутор – реципијент пружа, тј. омеђеношћу или неусловљеношћу бројем карактера које ће дело имати. Можемо разликовати жанрове чија је форма ограничена на број карактера који нуди простор који аутори бирају за свој израз и ту бисмо сврстали сва остварења која се пишу СМС порукама, преко твитер коментара, фејсбук коментара и објава, мејла и приче (Story) на друштвеним мрежама. Број омогућених карактера варира, а то пред аутора износи захтев да садржај сведе и уобличи кроз унапред позната омеђења. Ако бисмо правили паралелу са књижевним формама од раније познатим историји и теорији књижевности, дошли бисмо до закључка да оно што нам се може учинити новином то, заправо, и није јер је, рецимо, и сонет, као и сонетни венац, јасно структурисана форма, строгих правила. Поред прве групе жанрова, које карактерише лимитираност медијума за пренос садржаја, постоји и друга група нових жанрова књижевности, а у њу би, примарно, спадале фановска проза и интернетска проза. Ове врсте обично се остварују преко друге врсте медијума (блог, сајт) који не предвиђају ограничења у броју карактера, већ се ауторима оставља да одређују обим свог дела. На плану садржаја мало који нови жанр нуди нешто неочекивано и суштински иновативно. Фановска проза је изузетак јер развој овог вида стваралаштва јесте најуже повезан са развојем интернета, веб-културе и културе интернет коментара на блоговима и форумима:

Фановска проза би се најједноставније дала описати као прозно дело деривативног карактера које љубитељ (фан) неког уметничког дела ствара као омаж, без претензија на самосталност свог дела. Од давно постојећих текстова сличног карактера (не само пародије и пастиша већ и нових обрада старих мотива и тема, као и адаптација у други медиј) фановска проза разликује се пре свега статусом који данас заузима: њена функција није примарно уметничка, дела која спадају у фановску прозу стварају се и перципирају готово искључиво у оквиру фандома, заједнице љубитеља одређеног дела (Тропин, 2015: 292).

Како је заједница коју чине „фандоми” ограничена и претежно заступљена у америчкој култури, познаваоци овог жанра код нас још увек су ретки. Временска дистанца и поетска одређеност који су неопходни за проматрање одређене књижевне појаве нису још успостављени, али остварења из домена нових жанрова има и у српској књижевности.

Са променом стваралачког поступка, структуре дела и његовог пласирања публици, неизоставно, нарочито у контексту наставе књижевности, морамо повезати питање начина читања нових жанрова. Како би и ученичка мотивација и њихова спремност за анализу текста били на високом нивоу, а узимајући у обзир да „онлајн и офлајн читање – још један начин поделе културе странице и културе екрана – траже различите способности, захтевају различите технике приступа тексту, циљеви и исходи им се разилазе” (Гордић Петковић, 2015: 252) важно је да читање књижевног текста буде ваљано, односно прилагођено. У контексту савремених технолошких иновација сасвим је оправдана запитаност да ли данас Чехова, Андрића или Црњанског читамо исто као пре педесет година, да ли су животна и читалачка искуства преценила или потценила моћ књижевноуметничког текста.

СТАРЕ (ЧИТАЛАЧКЕ) ПРАКСЕ

Нужност мењања читалачких навика доводи се првенствено у везу са новим жанровима или другачијим приказом књижевности постмодерниста, но немамо увиде да се пласирање текста аутора који не припадају новијим епохама мењало. Верујемо да, без обзира на врсту књижевног текста и њен начин пласирања, био он линеаран и у штампаном издању или нелинеаран у хиперпростору, доживљајно, истраживачко, изражајно и интерпретативно читање² јесу неопходни за ученичко упознавање са текстом. Ипак, поједини аутори не стоје при оваквом мишљењу:

² Више видети у: Николић, М. (2009). *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 250–258.

„Нелинеарни текст је објекат вербалне комуникације који није напросто један низ слова, речи или реченица, већ у њему речи или низови речи могу да се разликују од читања до читања услед облика, конвенција или механизма текста. Нелинеарни текстови могу се веома разликовати једни од других, или макар онолико колико се разликују од линеарних текстова. У концептуалном оквиру који се овде представља, линеарни текст се може посматрати као посебан случај нелинеарног текста у којем важи конвенција читања једне по једне речи од почетка до краја” (Арсет, 2015: 253).

Све и да се поништи диференцирање текстова на линеарне и нелинеарне, темељно упознавање са садржајем, откривање смисла и света идеја једног уметничког текста не може почивати на летимичном прегледу текста и журном увиду у садржину, већ на систематичном сагледавању појединости и посвећеном поимању различитих аспеката књижевне творевине. Циљ наставе књижевности није само упознавање са новим захтевима и несврхисходно коришћење наставних средстава већ „ученику, дакле, треба помоћи да савлада тешкоће које прате читање, да научи да чита књижевна дела, да заволи читање и да у њему ужива. [...] А на сигурном темељу читалачких знања и вештина развија се и даље усавшава настава књижевности у школи” (Бајић, 2014: 42). Мина Ђурић примећује да „након маркирања кључне речи или одређења кроз помно и аналитички усредсређено примање дела, превагу узима праћење које је дисперзивно, непредвидљиво и зависно од појединачног случаја” (Ђурић, 2018: 124–125). Оваквим кретањем кроз текст било који читалац, а нарочито ученик који би требало да му приступи са јасним инструкцијама добијеним од стране наставника, не може бити добар реципијент, нити реализовати доживљајно, истраживачко, изражајно или интерпретативно читање. Ролан Барт о активности читања каже: „Пред собом имам страницу рукописа; у покрету се ставља нешто што истовремено учествује у перцепцији, поимању, асоцирању – али исто тако и у памћењу и наслади – а што називамо читање” (Барт, 2010: 72). Барт нам открива разнородну природу читања која мири различите потребе, али и сугерише сложеност ове активности. Посебно сложена, по обиму појава које подразумева, јесте активност мултимодалног читања, карактеристичног за књижевност дигиталног модернизма. Ђурић посебно издваја тренуто и вортекс модално читање (Ђурић, 2018: 125) као моделе који су најзаступљенији у читању садржаја у хиперпростору. Тренуто-читање би означавало повећану концентрацију пажње на одређеном сегменту текста, који у датом контексту опстојава као потенцијални хронотоп суспрегнутих асоцијација ка другим појмовима, док вортекс-модално читање представља наставак тренутог читања у виду рецепције која подразумева максимални коефицијент узајамности привидно удаљених елемената подвргнутих вишесмерном механизму формалног и садржинског превредновања приказаних књижевних и културних парадигми. Овако приказани, тренуто и вортекс модално читање би означавали спој специфичног праћења текста које би могло бити заступљено код ученика старијих разреда, услед усложњавања апстрактног мишљења и система логичких операција.

Проблем измењеног начина читања, закључујемо, не доводи се у везу са поимањем и прихватањем нових књижевних врста, тј. жанрова, већ са разумевањем другачије приказаних књижевних дела у киберпростору који нуди могућност линковања, очигледне нелинеарности и мултимедијалног приказа. Рецимо, *Хазарски речник* би уместо симбола који се налазе у штампаном издању књиге могао постати хипертекстуално остварење чија се нелинеарност може огледати на неколико нивоа, што би значило да исте одреднице могу бити заступљене у различитим слојевима, а тиме, на начин који је ближи ученицима, због свакодневног коришћења интернет садржаја, приказала би се сложеност ауторове замисли на плану форме. Ако бисмо, рецимо, одредницу Атех линковали тако да нас може одвести у другу временску перспективу, приказујући везу хазарске принцезе са ликовима из двадесетог века или у друго поглавље романа у ком се иста принцеза помиње, ученици би лакше схватили структуру романа у светлу садржаја на који су навикнути јер већина сајтова које користе почива на принципу хипертекста. Текст приказан у хиперпростору, била то друштвена мрежа, блог или интернет кафе, данас је једноставније повезан и коришћењем ознака (hashtag) које, налик линку, могу груписати низ истих текстова или мотива, па то уочавамо и издвајамо као потенцијалну предност разматрања књижевности у сајберпростору. На нивоу приказности ученицима би било јасније како функционишу метафикцијски или принципи документарности и фрагментарности у постмодернистичкој поезици уколико би преко линка стигли до „извора” информације, односно, ако би ауторов став пронашли и на другим страницама у хиперпростору. Сложеност питања остварења и смисла књижевног дела на интернету буди и питања везана за стваралачке тенденције, њихову промену и прилагођавање рецепијентском становишту.

Нови приступи стварању имају нове захтеве за читаоца, али мало се пажње обраћа приказу књижевних дела која су настала пре епохе постмодерне, књижевности аутора који нису имали представу о наступајућем развоју технологије нити тенденцију да усложњавају форму дела. Књижевност ранијих епоха данас је на интернету најчешће доступна у ПДФ формату који не нуди много простора за креацију, па тако, готово да нема разлике између приказаног текста у штампаном и онлајн издању. Компаративне и имаголошке тенденције у проучавању књижевности могле би, помоћу информационо-комуникационих технологија, довести до стварања великих база књижевних текстова у којима би били груписани сродни мотиви, теме, позитивни или негативни стереотипи, а у оквиру једне епохе или опуса једног аутора, како би се сама епоха или опус аутора дали лакше сагледати у односу на друга раздобља књижевног стварања и друге књижевне поетике. Такво поступање изискивало би изузетан напор, али резултати би омогућили олакшан рад истраживачима и предавачима. Рецимо, могу се означити сва дела или сегменти дела романтичарских аутора који говоре о смрти. На тај начин би се могао јасно издвојити корпус дела, узмимо за пример А. С. Пушкина, у којима је мотив смрти доминантан, али би

се и на нивоу епохе овај мотив, који је заступљен код једног аутора, могао поредити са истим мотивом у остварењима других аутора, чак и из различитих епоха. Тако веб-простор омогућава креацију која може бити вишеструко корисна и важна.

НОВА ПИСМЕНОСТ

Добра обученост наставника за коришћење савремених технологија, интернет садржаја и апликација отвара низ нових могућности у реализовању наставе, а функционални и васпитни циљеви наставе конкретизују се и проширују на развијање свести о безбедном, сврсисходном и критичком коришћењу информационо-комуникационих технологија. Уколико на интернет порталима постоје адекватни визуелни, аудитивни, аудио-визуелни, текстуални или мултимедијални садржаји, наставник их може користити на часу са свешћу да наставно средство не сме да буде циљ у раду, већ помоћ у ученичком савладавању градива. Интернет нуди широк спектар могућности за добро мотивисање ученика пружањем различитих увида у текстове, видео-материјале или фотографије, што поред самог књижевног дела, као примарног извора мотивације, може бити добар подстицај за рад или, у одређеним случајевима, економисање наставним временом. Обиље анегдотских и хумористичних садржаја везаних за различита дела или податке из биографије аутора такође се могу наћи на страницама интернета, а тиме се негује изразито значајан мотивациони потенцијал хумора и његово афективно деловање на ученике (Бајић, 2008: 46). Предуслов за добро изведен час јесте успешна припрема наставника, заснована на функционалном распоређивању и усклађивању свих чинилаца који моделују наставно поступање (Николић, 2009: 183). Адекватна мотивисаност ученика води ка већем успеху у раду, стога, неизоставни део припреме сваког часа мора бити и мотивација ученика, чије је адекватно спровођење у директној вези са ученичком продуктивношћу, њиховом жељом за рад и успехом у раду.³ Други важан аспект огледа се у схватању да је „школска обрада књижевног дела у суштини својеврстан наставак доживљајног и истраживачког читања” (Николић, 2009: 259), па ученике треба усмеравати ка активном праћењу садржаја, био он у сајбер-простору или у њиховим уџбеницима. Најбољи методичар је само уметничко дело, зато наставници не би требали да стрепе пред новим и непознатим, већ да отворе своје часове за новине које могу поспешити однос ученика према настави књижевности, водећи рачуна о томе да употреба интернета као наставног средства буде функционална, односно сврховита.

³ У прилог овоме говоре и подаци истраживања које је спровео професор Павле Ивић а приказао Милија Николић у *Методици наставе срског језика и књижевности* (Николић, 2009: 259).

Ученичка мотивисаност и жеља за радом условљени су различитим факторима, а на неке од њих смо већ указали. Поред припреме наставника, те пружања подршке ученицима – адекватно их мотивишући и побуђујући жељу за радом, компетентност је један од кључних предуслова за иновирање и унапређивање наставног процеса. У документу *Стандарди компетенција за професију наставника и њиховог професионалног развоја*, који је објавио Завод за унапређење васпитања и образовања, између осталог, наводи се да наставник треба да примењује информационо-комуникационе технологије на часу.⁴ Ипак, истраживање *Примена интернета у настави књижевности – ставови и поступања наставника*, које је реализовала Снежана Божић, показује следеће:

– резултати добијени нашим истраживањем потврдили су да је примена интернета и мултимедија у раду у вези са временом завршетка студија – *испитаници који су раније завршили студије (старији) у мањој мери користе савремену технологију;*

– *наставници с дужиим радним стажом мање користе интернет и мултимедије у односу на млађе колеге;*

– *нова методичко-информатичка знања наставници најчешће стичу самостално (ванинституционално);*

– *да је квалитет методичко-информатичких знања које су наставници стекли у току студирања слаб и недовољан;*

– *кад је реч о ставу да наставници имају јасне критеријуме којима се руководе приликом одабира садржаја са интернета које ће применити у настави, показало се да велики број анкетираних наставника није могао на прави начин да формулише критеријуме по којима преузима и врши селекцију садржаја са интернета које користи у раду;*

– *наставници књижевности и српског језика у свом раду користе интернет и мултимедије, али по ономе што је показала анализа начина на који су попуђавани одговори у анкетном упитнику и података који су том приликом добијени – они то не чине у довољној мери (Божић, 2014: 543–545).⁵*

За седам година, колико је прошло од објављивања истраживања Снежане Божић, верујемо да се слика у пракси донекле изменила, но питање системског рада на едукацији наставника за коришћење информационо-комуникационих технологија остаје задатак, како за факултете који образују будуће наставнике, тако и за школске управе које морају наћи начине, потенцијално кроз организовање обука и семинара, како би наставници били технолошки адекватно обучени и припремљени за изазове савремене наставе.

⁴ „Примењује информационо-комуникационе технологије”

⁵ Подвлачења у тексту М. С.

Добар пример универзитетске праксе јесте једносеместрални курс који припада групи психолошких, педагошких и методичких дисциплина, Интернет и књижевност у настави, који се реализује на Филолошком факултету Универзитета у Београду више од једне деценије.⁶ Практични проблеми које имају наставници најчешће почивају на недовољном познавању могућности које интернет пружа, неселективном преузимању информација, некритичком одабиру сајтова за посете и погрешној употреби наставног средства, односно померању фокуса рада са обраде садржаја на облик рада и употребу средстава за рад. Ситуација часа променљива је и прилагодљива, а од услова у школи и наставникове обучености и припремљености за рад зависи како ће се настава остваривати. Некада ситуација у земљи/свету прописује нужности за реализовања наставе⁷ а на наставницима је да се прилагоде и модификују план за постизање образовних исхода и циљева у складу са актуелном ситуацијом. Потребно је бити обазрив и разликовати наставу на даљину од других облика реализовање наставе који користе наставна средства. Рецимо, хибридна настава, која код нас још увек није развијена, па самим тим ни законски у потпуности регулисана нити термилошки одређена, која може имати неколико различитих варијаната: face-to-facedriver, rotation, flex, onlinelab, self-blend, onlinedriver (Horn & Stalker, 2011: 4–6), не мора подразумевати коришћење интернета, нити је он увек неопходан, док, фронтални облик рада може бити подржан онлајн садржајем и тако ученицима бити пријемчивији за праћење.

Претрага интернет садржаја, коју и наставници и ученици морају добро познавати, а чија се важност често занемарује, мора се одвијати кроз претраживаче и сајтове чији су резултати, односно материјали академски, проверено валидни и корисни. Google Scholar, Google Art Project, PubMed, Mendeley, Docsear, Endnote, Mendeley, Zotero само су неки од алата за претрагу којима се могу пронаћи научни радови, наводи из њих или резултати различитих релевантних истраживања, а који могу помоћи и подстаћи користан, квалитетан и креативан истраживачки рад наставника и ученика. Како би се на интернету осмислио занимљив и квалитетан садржај, алати попут Prezi, Nazi, Google keep апликације могу бити од велике помоћи, док је избор алата за комуникацију широк и није условљен другим осим безбедносних аспеката коришћења. Наставник у свом раду мора деловати на више фронтова: проматрањем квалитета садржаја који се нуди, са једне стране, провером ученичке способности да користи интернет садржаје, са друге стране.

⁶ За више о овоме в. Ђурић 2018: 121–122 и <http://www.fil.bg.ac.rs/wp-content/uploads/studProg/srpskaKnjizevnost/201516/Internet%20i%20knjiz.pdf>, последња посета: 25. март 2021.

⁷ Пандемија вируса корона која је погодила свет у 2020. години изнела је пред светске образовне системе озбиљне захтеве за промену у извођењу наставног процеса. Министарство просвете, науке и технолошког развоја Р. Србије издало је неколико *Стручних упутстава за организацију и реализацију образовно-васпитног рада* у основим и средњим школама.

Принцип целоживотног учења, ког се морају држати наставници, али га и пренети на ученике, данас се испољава кроз више тачака када је у питању однос интернета и наставе књижевност: појава нових жанрова у књижевност; измењена перспектива рецепијента; мноштво неселектованог садржаја у хиперпростору; опремљеност школа и (не)системска подршка за едукацију наставника при коришћењу информационо-комуникационих технологија и сл. Решеност наставника да захтевима новог доба прилагоди наставу, најчешће није само ствар његове одлуке већ и могућности које му пружају околности у којима ради. Дигитални модернизам, под којим у овом раду подразумевамо јављање богатог спектра интернет садржаја и иновација, неконзистентан је скуп појава које у друштву, па самим тим и у образовном систему, утичу на преобличавање постојећих поредака. Не бисмо могли тврдити да се у тој трансформацији друштва и огледа циљ интернета, али колико се он удаљио од своје првобитне намене, толико се друштво изменило у последњих неколико деценија, од његове појаве. Песимистичан, готово апокалиптичан, став да „информатичка утопија може постати информатичка ентропија – бајтова, нула и јединица ће увек бити, али можда неће бити очију за нове дигиталне странице” (Јоцић, 2015: 244), можемо схватити као упозорење које нас подсећа да би технологија требала да служи човеку, баш као у настави, да буде средство, а не да га претвори у делатника у кибернетском комплексу. Божић оцењује интернет као посебно делотворно средство у настави књижевности (Божић 2014: 326), а на трагу њене констатације јесте и наш став да све што може да поспешу наставни процес, а користи се сврховито и у складу је са наставним садржајем, може бити и јесте адекватно, нарочито када прати ученичка интересовања.

ЗАКЉУЧАК

Убрзана трансформација медија и медијума културе, друштвене промене и кретања у дигиталној сфери наводе нас на мењање устаљених образаца деловања и понашања, а школа као неодвојиви део сваке заједнице мора да претрпи извесне промене. Настава која жели да иде у корак с временом мора да буде повезана са новим технологијама, али никада на уштрб својих примарних задатака: образовања и васпитавања ученика. Информационо-комуникационе технологије нуде мноштво лако доступних алата за приступ књижевном делу (аудио-књиге, онлајн издања и сл.), али и подстичу на нове и другачије видове интерпретирања и анализе дела у образовном процесу. Могло би се поћи за схватањем да се употребном интернета као наставног средства најефикасније постиже принцип очигледности, „целовитог перципирања предмета проучавања помоћу чула, ради стицања одређеног фонда чињеница на основу којих се формирају јасне и прецизне представе о објекту проучавања” (Вилотијевић, 1999: 396), што и јесте неопходно у предавачком раду. Оправдана бојазан јавља се уколико је то једини принцип који се задовољава употребом

интернета у настави јер ученици морају развијати апстрактно мишљење, односно принцип очигледности је добро реализовати уколико претходи поступцима уопштавања (Bakovljević, 1966: 467). Једностраност у схватању могућности које пружа наставно средство, као и његове употребе ради задовољења некритички промишљених исхода и циљева неће имати ваљану основу, нити ће ученицима послати јасне поруке за будући рад, зато од тренутка планирања часа па до његове реализације треба систематично сагледати изазове наставне јединице и могућности које она пружа – „Зато је најбоља она пракса која дидактичке принципе не уводи у наставу споља, већ их открива и уважава као стваралачке поступке и унутрашња својства књижевних дела и језичких појава, а самим тим и као менталне процесе у пријему уметничких творевина и практичних исказа” (Николић, 2009: 92). Од усклађености методологије и облика рада са околностима у којима се настава реализује зависиће квалитет и успех образовног и васпитног рада у школи: задовољење услова који позитивно утичу на успешан рад у настави, односно дидактичких принципа, јесте предуслов за реализовање ваљаног наставног процеса (Николић, 2009: 90–91). Принцип чулности, зато, не сме бити једини који је задовољен и уважен приликом коришћења интернета у настави већ се пажња мора дати и осталим дидактичким принципима: научности и васпитности наставе; усклађености наставе са узрастом и способностима ученика; свесној активности ученика; повезаности теорије и праксе; трајности знања и умења и др.

Брза и лака доступност информација утицала је на измењена схватања великог броја ученика када су у питању улога наставника и значај формалног образовања. Свест да нико не може имати, најусловније речено, монопол над знањем, може, парадоксално, дати илузију имања знања и вештина јер нас само „клик” дели од готово било чега што нас интересује. Стога, наставник мора бити тај који ће усмеравати ученике ка провереним изворима знања и оспособљавати их за самосталност у будућем раду, али и ка свести о важности сократовске ироније „Ја знам да ништа не знам”, као лајтмотива за целоживотно учење. Мноштво новина које се односе на појединости из саме наставне материје, у овом случају књижевности, уз убрзан развој интернет алата и сервисиса лако буде несигурност код наставника, али, врло често, и жељу да се по сваку цену иновира наставни процес. Свако поступање које доводи до добрих резултата и стимулативно делује на ученике јесте пожељно, но не треба заборавити да се суштина преношења знања не заснива само на наставним средствима и облицима рада. Закључујемо да би наставницима био од помоћи континуиран рад кроз семинаре и обуке, као и приручник/учбеник, како би им се у интермедијалној позицији, која се испоставља за константу сајбер-света, јер се краја убрзаном процесу нових технолошких открића не наслућује, олакшао рад на осмишљавању и прилагођавању нових наставних садржаја, док би проверена методичка искуства преточена у облике рада, дидактичке принципе и сл. морала бити уважавана. Без обзира на нове захтеве са различитих страна, образовање је процес који кроз векове одржавају добри учитељи и љубопитљиви ученици, способни да својим интересовањима и креативношћу покрећу свет.

Литература

- Арсет, Е. Ј. (2015). Нелинеарност и теорија књижевности. *Летопис Матице српске*, 191, 496(3), 253–291.
- Бајић, Љ. (2008). *Мотивација хумором у настави, Проучавање хумористичке прозе у настави* (39–47). Београд: Завод за уџбенике.
- Бајић, Љ. (2014). Читалачке компетенције ученика у савременој настави књижевности, *Савремено изучавање српског језика и књижевности и словенских језика као матерњих, инословенских и страних* (25–43). Београд: Савез славистичких друштава Србије.
- Vakovljević, M. (1966). Kada je nastava stvarno očigledna i čemu ta očiglednost služi. *Pedagoška stvarnost*, 8, 462–468.
- Барт, Р. (2010). *Задовољство у тексту & Варијације о писму*. Београд: Службени гласник.
- Bell, D. (2009). *On the Net: Navigating the World Wide Web, Digital Cultures: Understanding New Media*, Maidenhead: Open University Press.
- Божић, С. (2014). Примена интернета у настави књижевности – ставови и поступања наставника. *Philologia Mediana*, 6(6), 529–546.
- Божић, С. (2014). *Интернет и мултимедија као средства у настави књижевности*. Докторска дисертација. Универзитет у Нишу.
- Вилотијевић, М. (1999). *Дидактика – организација наставе*. Београд: Научна књига – Учитељски факултет.
- Гордић Петковић, В. (2015). Култура странице, култура екрана: читање у доба интернета. *Летопис Матице српске*, год. 191, 496(3), 245–252.
- Ђурић, М. (2018). Могућности уџбеника за интернет и књижевност у настави, Актуелни теоријско-методолошки проблеми проучавања и наставе словенских језика, књижевности и култура (121–135). Београд: Филолошки факултет.
- Јоцић, М. (2015). Отисци на дигиталном мору. *Летопис Матице српске*, год. 191, књ. 496(3), 235–244.
- Клајн, И. и Шипка, М. (2008). *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
- Latković, I (2008). Fragmentarna i cjelovita koncepcija tumačenja romana (u interpretativno-analitičkom sustavu nastave slovenske novije proze). *Načelna vprašanja književnega izobraževanja*, 25, 129–136.
- Мркаљ, З. (2016). Типови текстова у настави српског језика и књижевности, *Савремено изучавање српског језика и књижевности и словенских језика као матерњих, инословенских и страних* (203–216). Београд: Савез славистичких друштава Србије.
- Николић, М. (2009). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Стандарди компетенција за професију наставника и њиховог професионалног развоја. Retrieved August 20, 2021 from the World Wide Web <http://katalog.zuov.rs/StandardiKompetencija.aspx>.

Тропин, Т. (2015). Фановска проза и интернет: нови видови старих прича. *Летопис Матице српске*, год. 191, 496(3), 292–303.

Horn, M. B. & H. Staker, (2011). *The rise of K-12 blended learning*, Mountain View, CA: Innosight Institute.

Mladen V. Stanić

University of Belgrade, Faculty of Philology

INTERNET AND TEACHING PROCESS OF LITERATURE: DIGITAL MODERNISM

Summary

The wide range of questions that this topic raises lead us to think about the training of teachers, their continuous work and improvement. Following this paragraph, we conclude that a textbook/manual, which would deal with the relationship between the Internet and teaching, or the continuous organization of seminars and trainings, is a necessity for literature teachers. In addition to the teacher's knowledge of the coexistence of literature and new media, it is necessary to pay special attention to the critical attitude of students towards Internet content and to point out the purposeful use of newspapers in the teaching process. The role of teachers in modern times is not favorable because things related to their profession are rapidly developing: new genres appear, tendencies in study and creation change, communication media are continuously changing, and on the other hand teaching itself must undergo changes and transformations. Nevertheless, proven methodological principles always exist, at least as the essence of teaching, regardless of which teaching aids were used and in what way in class. The Internet content and the opportunities it provides have proven to be stimulating and close to the students, so the teacher can use them, with the awareness that the teaching aid must not overshadow the content that is being processed.

Keywords: *Internet, literature, literary genre, reading, student, teacher.*